

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVII

Св. 1–2 (2016)

САДРЖАЈ

Чланци

Правопис

- Која напомена о Белићевом правопису, и о Белићу лично (Поводом чланка Милована Витезовића, *Срби никада нису говорили сујски, нејо судски*, Политика, понедељак 25. јануар 2016, стр. 13) (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ) 1–9

Грамматика

- Могућност трансформације именичких синтагми с генитивом материје у синтагме с конгруентним придевским атрибутом (АЛЕКСАНДРА М. МАРКОВИЋ) 11–24
- Форицност присвојних заменица у антецеденту адјективне релативне клаузе (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ) 25–43

Лексикографија

- Концепција и структура општих једнојезичних школских речника српског као матерњег језика (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ) 45–57
- Новаковићева *Посланица* о његовању језика српског – њен карактер и значај за развој српске лексикографске мисли (НЕЂО Г. ЈОШИЋ) 59–71

Стилистика и прагматика

- Претпоставка комуникативне компетенције у (писаном) омеђеном дискурсу (СЛАВКО Ж. СТАНОЈЧИЋ) 73–84
- О појму политичког дискурса и жанровима у њему (СВЕТЛАНА М. СЛИЈЕПЧЕВИЋ) 85–97

Сећања

- Митар Пешикан, О српском правопису и језичкој култури (МИЛИЦА РА-
ДОВИЋ-ТЕШИЋ)99–111

Прикази

- Слободан Павловић, *Узроци и механизми синтаксичких промена у српском
језику* (ТАМАРА Н. ЛУТОВАЦ)113–117
- Сања Ж. Ђуровић, *Укришћање глаголских врста у конјугацији глагола у савре-
меном српском језику* (АНЕТА А. СПАСОЈЕВИЋ)118–122

In memoriam

- Богдан Терзић (СРЕТО З. ТАНАСИЋ)123–125

АЛЕКСАНДРА М. МАРКОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ,
Београд)*

Оригинални научни рад
Примљен 13. априла 2016. г.
Прихваћен 24. маја 2016. г.

МОГУЋНОСТ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ИМЕНИЧКИХ СИНТАГМИ С ГЕНИТИВОМ МАТЕРИЈЕ У СИНТАГМЕ С КОНГРУЕНТНИМ ПРИДЕВСКИМ АТРИБУТОМ**

У раду се, на грађи коју чини педесетак примера, разматра могућност међусобне заменљивости именичких синтагми с неконгруентним атрибутом, у чијој је функцији генитив материје, синтаagma с конгруентним атрибутом, у чијој је функцији најчешће неки градивни придев. Циљ је био утврдити да ли су разлози који утичу на избор једног или другог синтаксичког решења творбене или семантичко-синтаксичке природе. Грађа упућује на закључак да су ти разлози врло ретко творбене природе, будући да је мали број именица које се јављају у генитиву материје, а од којих се не може извести градивни придев. Указује се на то да на избор једног или другог синтаксичког решења утичу семантичко-синтаксички моменти. Ограничење за могућност употребе конгруентног атрибута може представљати појава одредбе уз именицу у генитиву, али само уколико је у функцији те одредбе неки придев оцене (типа *добар, фин, њлеменији*), придев *лажан* или неки односни придев (*босански, енглески* и сл.). Ограничење за замену неконгруентног атрибута конгруентним налазимо и у слу-

* aleksandra.markovic@isj.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад је, у нешто измењеном облику, био саопштен на 18. конгресу Савеза славистичких друштава Србије, одржаном од 29. до 31. августа 2014. године у Београду.

чајевима када се у генитиву нађу две координиране именице, као и када се генитивна именица одређује већим бројем описних придева.

Кључне речи: српски језик, генитив материје, неконгруентни атрибут, конгруентни атрибут, семантика, синтакса.

1. Предмет и циљеви рада

Именичке синтагме у којима се управна именица квалификује неконгруентним атрибутом у облику предлошко-падежне конструкције *ог* + Г, када је лексички експонент тог генитива нека градивна именица, дакле, када је у питању *ієніїїив матієріє*, често се могу трансформисати у именичке синтагме са конгруентним атрибутом, у чијој се функцији налази градивни придев, изведен од првобитне генитивне одредбе, као и обрнуто – Им. + *ог* + Г_{Град.} ↔ Прид. Град. + Им. – *кошуља од свиле* ↔ *свилена кошуља*.¹

Постоје, међутим, случајеви када одговарајуће придевско образовање изостаје. Наш задатак у овом раду биће покушај да утврдимо који су разлози тог изостанка, да ли су они творбене, синтаксичке или семантичке природе. Уз то, покушаћемо да одредимо чиниоце који утичу на избор једног или другог синтаксичког решења (конструкције коју чини Им. + *ог* + Г_{Град.}, односно Прид. Град. + Им.). Испитиваћемо оне типове синтагми с генитивом материје у којима су управном именицом означени разни употребни предмети. Нећемо се бавити генитивом материје којим се одређују именице које означавају неки прехрамбени производ.

М. Ивић је, испитујући квалитативно значење генитива с предлогом *ог*, указала на потребу за истраживањем којим би се утврдиле „разлике ... међу именицама у погледу тога која од њих ... може, а која не може да се трансформише у придевом отелотворену лексичку датост“ (2010: 270). Она је указала на то да се за *кесу од йлаїїна* може рећи да је *йлаїїнена*, али да таква могућност не постоји за *кесу од харїїїє*; да се за *вино од куїїна* може рећи да је *куїїново*, али да таква морфолошка могућност не постоји за *чорбу од кромїїра* (алтернативни назив је конструкција са атрибутивом *кромїїр чорба*). Као што ћемо видети у делу рада који следи, узроци нису само морфолошке већ и семантичке и синтаксичке природе.

Слично испитивање М. Ивић спровела је у вези са типом односа између генитивне форме именица и од тих именица изведених

¹ У раду се користе следеће скраћенице: Им. (именица), Прид. (придев), Град. (градивни), Одн. (односни), Г (генитив; номинал у генитиву).

присвојних придева и закључила да се налазе у односу комбинаторних варијаната (1967: 262). Услов за обавезну појаву генитивне форме јесте распрострањење номиналне јединице – ако она обухвата више од једног конституента (дакле, ако именица има детерминатор), придевска форма изостаје, нпр. *лик жене у њодинама* (*ibid.*: 259). Ако номинална јединица обухвата више координираних именица (*мајка Јове, Вере и Мише*), могуће су обе варијанте, али је чешћа придевска форма (*Јовина, Верина и Мишина мајка*) (*ibid.*: 261).

Настојаћемо, дакле, да утврдимо да ли појава одредбе уз именицу у генитиву материје обавезно уклања могућност генитивне форме, као и то да ли су, осим синтаксичких критеријума, важни и семантички, односно, да ли је важна семантичка класа придева у функцији одредбе именице у генитиву. Утврдићемо, такође, и шта се дешава када се у генитиву материје налазе именице у односу координације.

Што се тиче семантичке класе придева који се изводе од градивних именица, они су већином градивни (*од златна – златан, од свиле – свилен, од камена – камени*).² Границе међу семантичким класама придева нису чврсте, па тако многи градивни придеви стичу и особине опасних, у том смислу што одређивање неког предмета по материјалу од ког је сачињен издваја тај предмет у односу на оне израђене од неког другог материјала.³ Градивни придеви спадају у односне придеве, будући да се у њиховој основи налази именица (па особину изражавају посредно, преко речи која им је у основи). Пипер их, заједно са другим односним придевима, убраја у релационе атрибуте (2005: 100).

² Као конкурентна форма генитиву материје јављају се односни придеви када је управном именицом означен неки прехрамбени производ – *суја од шелејине/шелејине/јоведине // шелећа/шелећа/јовећа суја*.

³ Тако Ж. Станојчић, на основама формулације принципа творбе придева од именица, као и модела насталих на основу синтагми, које даје М. Стевановић (в. Стевановић 1986: 559–561), истиче да придев *златан, златни* ... има значење описног придева, дакле значење особине, овде добијене по томе што је предмет уз чије име такав придев стоји – начињен од онога што значи мотивна именица (*златан* сат = „сат *од златна*“) (Станојчић 2012: 172).

2. Анализа грађе

Примере из грађе⁴ поделили смо у две велике групе. Основа за прву поделу творбене је природе.

– У прву групу спадају случајеви у којима према именици у генитиву материје постоји одговарајуће придевско образовање.

– Другу групу чине примери у којима се од именице у генитиву не гради придев, као и примери када тај придев постоји, али није распрострањен нити фреквентан.

2.1. Према именици у генитиву материје постоји одговарајуће придевско образовање

Ове примере ћемо размотрити у неколико подгрупа.

2.1.1. У прву подгрупу сврстали смо примере када је придев изведен од именице у генитиву распрострањен и фреквентан, а сама управна именица нема квалитативну придевску одредбу. Трансформација генитивне именичке одредбе у конгруентну придевску којој је у основи (и обрнуто) може се извести без значењске промене:

- Мајсторица је све нешто волела да купи *сџвари од мџала* (Сек., 18) (← *мџалне сџвари*). Сасвим позади видиш *зид од камена* према коме су глумци играли (Рај., 79) (← *камени зид*). Нашао [је] *сечива и џесџерице од кремена* (Андр., 122) (← *кремене џесџерице*). *Брош од амџисџа* помицао се са једне стране на другу (Андр., 137) (← *амџисџини брош*). Рукопис ... је почивао у *корицама од карџона* (Андр., 80) (← у *карџонским корицама*). Поред шиваће машине ... леже његове заборављене играчке: оловни војници, *кликери од џлине* и стакленци (Киш, 19) (← *џлинени кликери*). Када би нам те перине, тада још нове и *с навлакама од байџисџа*, подавијала под леђа... (Киш, 102) (← *с байџисџаним/байџисџеним навлакама*). Има *џаквих [кошуља] од свиле* (РСЈ 127) (← *џаквих свилених кошуља*). ... око паса стегнута *џојасом од свиле вишњеве боје* (Андр., 137) (← *свиленим џојасом вишњеве боје*).

⁴ Корпус за овај рад чине примери ексцерпирани из извора наведених на крају рада.

⁵ Придев *кремени* за наше језичко осећање мало је необичан, па би му можда више одговарало место у другој групи примера (у којима је изведени придев неуобичајен и нефреквентан), али га ми сврставамо у прву групу будући да уз њега у РСАНУ нема квалификатора који указују на ограничавање његове употребе.

Неконгруентни генитивни атрибут из постпозиције прелази у препозицију кад се замени конгруентним, релационим придевским атрибутом.

На заменљивост једне конструкције другом нема утицаја одређивање управне именице неким придевом. На избор генитивне одредбе може утицати превелик број описних придева у препозицији (према П. Пиперу, употреба три описна придева у једној именичкој синтагми је ретка, па исто може важити и за спој описних и градивних придева; в. Пипер 2005: 98).⁶

- Њихови матори нису у стању да им пруже ништа више *сем оној идиоџској сервиса за ракију од кристјала* (Кап., 34) (← *оној идиоџској кристјалној сервиса за ракију*). Виде се ... *џрубо џесани клинови од храсџовине* (Киш, 39) (← *џрубо џесани храсџови клинови*).⁷ То је било *дречаво одело од синџеџике* (Кор.) (← *дречаво синџеџичко одело*). Имао је на себи *краџке беле џанџалоне од џлаџна* (Киш, Кор.) (← *краџке беле џлаџнене џанџалоне*). У белим гаџама и кошуљи, *са црним зубуном од сукна* (Ћосић, Кор.) (← *са црним сукненим зубуном*). Донесени су ... *скуџоџени оџрџачи од крзна* (Андр., 35) (← *скуџоџени крзнени оџрџачи*).

П. Пипер истиче да релациони атрибути имају ужу спојивост од описних, па се, сходно томе, распоређују непосредно испред управног члана синтагме (2005: 100).

2.1.2. У другу подгрупу сврстали смо примере у којима именица у генитиву има придевску одредбу, и то описни или релациони придев. Појава придевске одредбе уз генитивну именицу утиче на фаворизовање конструкције *од* + Г. Међутим, на могућност трансформације конструкције с неконгруентним атрибутом у ону с кон-

⁶ Р. Симић и Ј. Јовановић говоре о превеликом броју атрибута као једном од узрока за појаву апозитива, дислоцираног атрибута: „Од више атрибута неки се каткада заправо међусобно никако не подносе у заједничкој позицији квалификатора управне именице. Један разлог неподношења јесте пренатрпаност конструкције, боље рећи дате позиције у конструкцији, постављањем у њу више истоврсних јединица“ (2002: 232–233).

⁷ Овде је процес деривације заправо обрнут – од придева *храсџов* изводи се именица *храсџовина*. „Као посебне семантичке типове ових именица с придевом у основи можемо још навести [оне] ... које означавају ... дрво или биљку уопште, одн. комад дрвета, па и шуму или жбун означен основном речју: *боровина, буковина, храсџовина, јеловина*“ (Стевановић 1986: 502).

груентним утиче и придевска семантика. У том смислу разликујемо неколико случајева.

2.1.2.1. Први је случај када је именица у саставу неконгруентног атрибута одређена описним придевом, и то оним из групе назива за боје:

- Гурну *завесу од зеленој сомоџа* (Сек., 188) (← *зелену сомоџску завесу*). Умотана у шал *од сивој кашимира* (Андр., 120) (← у *сиви кашимирски шал*). На девојци су биле широке димије голубије боје и *уска јечерма ...од свејлојлавој ајласа* (Андр., 184) (← *уска свејлојлава ајласна јечерма*). Налик на мој *косџим од резеда свиле* (Сек., 230) (← *резеда свилени косџим*). Био је босоног, у *крајким њанџалонама од џамнојлавој лана* (Киш, 61) (← у *крајким џамнојлавим ланеним њанџалонама* или у *џамнојлавим крајким ланеним њанџалонама*).

У том се случају неконгруентни атрибут може, без значењских промена, трансформисати у конгруентни (*од сомоџа* → *сомоџска*), а придевска одредба одређује читаву синтагму (*завеса од зеленој сомоџа* → *зелена сомоџска завеса*). Правила линеаризације зависних чланова синтагме налажу да се описни придев налази испред релационог, у који се трансформише градивна именица у генитиву.

2.1.2.2. Сличну флексибилност показују и примери у којима се генитивна именица одређује описним придевима са значењем објективног квалитета (*џежак, везен, изрезбарен*):

- Гледао је ... код жена *фереџе од џешке чоје* (Андр., 170) (← *џешке чојане фереџе*). Мамлаз за то време куцка прстима *џо сџо-лу од изрезбарене ораховине* (Кап., 72) (← *џо изрезбареном ораховом сџолу*).⁸ Конзули су били у парадним униформама, Ана Марија и ћерка јој у *модерним лаким хаџинама од везеној џила* (Андр., 238) (← у *модерним, лаким, везеним џиловим*⁹ хаџинама).

⁸ И у овом случају процес деривације је обрнут – именица *ораховина* изводи се од придева *орახов* (в. с тим у вези фусноту бр. 7).

⁹ РМС садржи одредницу *џилов* ('који се односи на тил, који је од тила'), али се не указује на ограниченост употребе ове лексеме. Сматрамо да би ипак требало указати на нераспрострањеност овог придева, будући да га не налазимо у Корпусу 2013.

Оно што омогућава семантичку еквивалентност у две горенаведене групе примера јесте чињеница да се објективним¹⁰ квалификовањем материјала од којег је нешто сачињено квалификује и сам предмет – ако су завесе од зеленог сомота, оне су, самим тим, зелене; ако је везен тил од ког је сашивена хаљина, везена је и хаљина; исто важи и за сто од изрезбарене ораховине.

2.1.2.3. Међутим, ако се у саставу неконгруентног атрибута налази придев евалуативног значења, могућност семантичке еквивалентности није обавезна, тачније, може постојати, али и не мора. Ако неко оцени добрим или финим материјал од ког се нешто израђује, то не мора да значи да ће и добијени предмет оценити на исти начин (сто од доброг дрвета може бити лоше направљен). Уз то, неки придеви којима су одређене генитивне именице не морају бити колокабилни са управним именицама (*сїю од їлемениїої дрветїа* ≠ *їлемениї дрвени сїю*).

- На њој је *собна хаљина од беле, фине вуне* (Андр., 137) (≠ *бела, фина вунена хаљина*). Све ће бити ограђено *мрежама од финих жица* (Сек., 228) (≠ *финим жичаним мрежама*). То је био *фино рађен и вешијачки склојљен сандучић од доброї и їлемениїої дрветїа* (Андр., 166) (≠ **добар и їлемениї дрвени сандучић*).

2.1.2.4. Занимљиво је и понашање придева *лажан* – ако је лажно злато, односно материјал, од њега се и даље може направити нешто право (друго је питање каква је вредност тако направљеног предмета):

- Поручиване су из Беча *вазе од лажної њорцелана* (Андр., 178) (≠ *лажне њорцеланске вазе*). Изашао је из својих кола и поклоњено бакути *хемијску оловку од лажної златїа* (Кап., 20) (≠ *лажну златїну хемијску оловку*).

¹⁰ Потребно је нагласити да је и питање објективности семантике придева о којима говоримо ствар степена; као што показују новија истраживања из области когнитивне науке и неуронауке, појмови боја су интеракцијски: “Color concepts are ‘interactional’; they arise from the interactions of our bodies, our brains, the reflective properties of objects, and electromagnetic radiation. Colors are not objective; there is in the grass or the sky no greenness or blueness independent of retinas, color cones, neural circuitry, and brains. Nor are colors purely subjective; they are neither a figment of our imaginations nor spontaneous creations of our brains” (Лејкоф–Џонсон 1999: 24–25).

2.1.2.5. Семантичка еквивалентност није могућа ни онда када генитивну именицу одређује неки односни (тачније, односно-присвојни) придев – *босански*, *бечки*, *кинески* и сл. Трансформацијом оваквих примера добијамо два релациона атрибута – односни и градивни. Будући да се у полазном примеру односним придевом одређује именица која се трансформише у градивни придев, дакле материјал, штоф (*фракови од енглеској шћофа*), односни придев у трансформисаном примеру одређује управну именицу којом је означен добијени производ (*фракове*). Дакле, *фракови од енглеској шћофа* без сумње су штофани, али није сасвим сигурно да ли морају бити енглески.

- У том концертном царству, где господски шуште сатенске блузе на дамама и *фракови од енглеској шћофа* њихових пратилаца (Пол., 35974/21) (*шћофани фракови* \approx **енглески шћофани фракови*). Тачно изнад његове собе ... била су осветљена три прозора, *са завесама од босанској љајна* (Андр., 130) (*са љајненим завесама* \approx **босанским љајненим завесама*). Фратри су јели обилно и ћутке ... снебивајући се на махове пред непознатим јелима и *сијним кашичицама од бечкој сребра* (Андр., 238) (*сијним сребрним кашичицама* \approx **сијним бечким сребрним кашичицама*). Један сам изолатор окрњио праћком, пре него што сам открио ... музичку функцију *шћој комљейта од кинеској љорцелана* (Киш, 117) (*љорцеланској комљейта* \approx **кинеској љорцеланској комљейта*). Из тог туцета игала ... испредале би се ... дуге беле странице *љейшва од анјорске вуне* (Киш, 94) (*вуненој љейшва* \approx **анјорској вуненој љейшва*).

2.1.2.6. Разлог за фаворизовање неконгруентног атрибута јавља се и онда када се управна именица одређује помоћу две координиране именице у генитиву, као и помоћу више њих у набрајању. Овде се разликује случај када је управна именица у једнини, будући да је реч о једном предмету израђеном од више материјала, од оног када је управна именица у множини (*огела*, *љредмејти*), зато што је тада могућа двојака интерпретација – или је сваки појединачни предмет од другачијег материјала или је од комбинације материјала. Ако је то случај, теоријски је могуће употребити и придевске изведенице од тих именица (*баршунасиј* и *свилен јасћук*, можда чак и *баршунасијо-свилен јасћук*). Предност у сличним случајевима свакако има генитивна форма.

- Почињу одједном да бледе и гасну ... као *беживојта ма-ска од харћије и лака* (Андр., Кор.). Онда нађе дете *с јасћуком од*

баршуна и свиле како стоји пред сликом своје мајке и проси (Киш, 23).

- Није се могло проценити какво је тело које живи *йод хрїом одела од чоје, коже, свиле, сребра и тајшана* (Андр., 161). *Мрїви предметїи од коже и метала* били су двоструко мртви (Андр., 193).

2.2. Од именице у генитиву материје не изводи се придев (или такав придев постоји, али није уобичајен)

И у овој групи издвојили смо две подгрупе:

2.2.1. У прву ћемо сврстати примере када придевско образовање постоји, али није уобичајено.

- Организатори би јој уваљали и *застїавице од харїије* да њима маше (Кап., 20). Леже по земљи ... *разваљене кесе од харїије* (Киш, 39). Он је сад носио *скују, фину йерику од шамно смеђе косе* (Сек., 231). *Дечја таблица од шкриљца* пред њом (Сек., 129). Око врата му ... вунени шалић, за појасом *країка кецеља од мушеме* (Сек., 74).

Од именице *харїија* може се извести придев *харїијски*, али за њега РМС не даје потврду. У Корпусу 2013 пронашли смо само један пример придева *харїијски* (*Нека врста харїијскої ѓачворка* (Пол., 17. 6. 2008)), што говори о његовој необичности и нераспрострањености.¹¹ Према именици *коса* постоји односни придев *косни*, али се он не може колоцирати са именицом *йерика*. Према именици *мушема* постоје покрајински непроменљиви придеви *мушемали/мушемели*, али се они колоцирају само са именицом *фењер* (према Шкаљићевом речнику турцизама и према РСАНУ). Од именице *шкриљац* гради се придев *шкриљчан*, али га РМС не потврђује, а у Корпусу 2013 заступљен је са два примера.

2.2.2. У другу групу сврстаћемо примере када придевско образовање не постоји. И овде издвајамо три подгрупе.

2.2.2.1. Ни РМС ни Корпус 2013 не пружају потврде за придеве *рафијски, тївидски*. Разлог би могао бити у томе што су то именице страног порекла, због чега им је и деривација сиромашна. Исто објашњење може важити и за именицу *харїија*, иако је придев с њом у

¹¹ Могућ разлог те нераспрострањености могло би бити грчко порекло ове именице и постојање синонима *йайир*.

основи посведочен једним примером. Било би интересантно посебно испитати које се све именице не могу наћи у основи изведених придева.

- Изнад глава дрвене полице, по њима дењци, *зембиљи од рафије* (Гриц., 121). Ишли [су] многобројни пљачкаши ... натоварени новцијатим *кајуџима од џивига* (Гриц., 177).

2.2.2.2. Придев се не може извести ни од именица којима се означава материјал који није прототипичан за израду предмета означеног управном именицом (уз понеки изузетак):

- Она доноси сашивену ... за мене *краљевску одору од ружичасте џвериране харџије* (Гриц., 40) (**харџијску одору*). Спаљени аутомобили, аутобуси, *зидови од врећа* пуњених снијегом (НИН, 40) (**врећани зидови*). Кућа се срушила као *кула од карџа* (Киш, 15) (**карџина кула*).
- Деца су на плажи правила *кулу од џеска* (разг.) (← *џешчану кулу*).

Примери ове групе показују да између лексичке семантике управне именице и именице у генитиву материје постоји међусобна условљеност – одређени предмети могу се израдити само од одређених материјала. Тако се кошуље шију од памука, свиле, синтетике и сл., одела су направљена од штофа, куће се праве од камена, цигле или дрвета и сл. Дакле, постоје прототипични материјали за израду одређених предмета.

Непрототипичност материјала за израду одређених предмета одражава се у језику, најчешће тако што се дати предмет не може квалификовати другим језичким средством осим генитивом материје. Од именице у генитиву не изводи се придев (зид се обично прави од камена, цигле, земље и сл.; ако се прави од врећа, изостаје могућност замене придевом: **врећани зид*). Међутим, и од овог правила постоје изузеци, па је синтагма *џешчана кула* уобичајена.

2.2.2.3. Примери са обавезним детерминаторима

Придев се не изводи ни од именице тако општег значења каква је *мајтерија* (овде у два значења, као сировина од које је нешто израђено и као тканина). Кад би се посматрали примери у којима именица *мајтерија* не би била квалификована, у питању би била таутологи-

ја, јер су сви предмети израђени од неке материје.¹² Материјал је неопходно квалификовати како би се уклонила семантичка рестрикција, па се примери овог типа могу сврстати у оне са обавезним детерминаторима.

Детерминација је неопходна и када се у генитиву материје налази именица *крзно*, а управна реч је именица којом се означава одевни предмет који се у в е к и з р а ђ у ј е од крзна:

- Никад није видео *предметје* обичне, свакодневне уйо¹³и¹⁴ребе тако вешто израђене и *ог* **и**ако **ф**ине **м**атерије (Андр., Кор.) (***м**атеријалне *предметје*). *Одело* ванредно, сиво, *ог* **и**анке, **ч**ист¹⁵о **в**унене **ен**глеске **м**атерије која се не може у¹⁶ж¹⁷ва¹⁸и¹⁹и (Сек., 231) (***м**атеријално *одело*). *бунда* **ог** **на**ј**ф**иније²⁰и²¹/**п**раво²²и²³/**д**аброво²⁴и²⁵/**в**еш²⁶и²⁷ачко²⁸и *крзна*; *ћурак* **ог** **и**ешко²⁹и/**р**уско³⁰и *крзна*.

3. Закључак

Судећи по нашој грађи, од именица које се јављају у генитиву материје у функцији квалитативне одредбе управне именице углавном се може извести односни придев (најчешће градивни). Изузетак представљају неке именице страног порекла (*рафија*, *и³¹вид*), именице којима се означава непрототипичан материјал, као и именице које су тако опште семантике да се не могу употребити без обавезног детерминатора.

Што се тиче чинилаца који утичу на избор једног од два синтаксичка решења која смо у раду разматрали (конструкције Им. + *ог* + Г или Прид.-Г_{рад./Одн.} + Им.), дошли смо до следећих закључака. Оба решења могу бити подједнако заступљена, односно конструкције могу бити међусобно замењиве, у следећим случајевима:

- када именица у генитиву нема сопствену придевску одредбу;
- када именица у генитиву има сопствену придевску одредбу, коју чини придев из семантичке групе придева за боје или за неки објективан квалитет.

Конструкција Им. + *ог* + Г има предност у следећим случајевима:

- када именица у генитиву има сопствену придевску одредбу, коју чини придев из семантичке групе придева којима се означава субјективан квалитет (придеви оцене: *фин*, *добар*, *и³²лемени³³и*); разлог

¹² То је прототип. Предмети могу бити израђени и од других предмета, не само од материје (нпр. *мреже* *ог* *жица*, *лејеза* *ог* *и³⁴алмова* *лис³⁵и³⁶*).

видимо у томе што се оцена материјала не мора односити и на оцену предмета добијеног од датог материјала;

- када се употреби одредбени придев *лажан*, јер се од неправог, лажног материјала може направити права ствар;

- када је одредбени придев из групе односних придева (*енїлески, кинески* и др.), јер се порекло материјала не мора слагати с пореклом производа;

- када се у улози генитивне одредбе налазе две координиране именице или именице у набрајању;

- када се у функцији конгруентне одредбе јави велики број описних придева (више од два).

ЛИТЕРАТУРА

Ивић 1967: Milka Ivić, Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja sufiksom *-ov(-ev, -ovljev, -evljev)*, *-in* u odnosu „kombinatoričnih varijanata“, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu X*, 257–262.

Ивић 2010: Милка Ивић, Квалификативна улога генитивне именичке форме с предлогом *од*, *Јужнословенски филолої LXVI*, Београд, 269–271.

Лејкоф–Донсон 1999: George Lakoff, Mark Johnson, *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, Basic Books.

Пипер 2005: Предраг Пипер, Именски израз, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синџакса савременої срїскої језика. Просїа реченица*, ред. Милка Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска, 33–118.

Симић–Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Срїска синџакса I–II*, Београд: Филолошки факултет у Београду; Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Никшић: Филозофски факултет у Никшићу – Подгорица: Црногорски универзитет у Подгорици.

Станојчић¹⁴ 2012: Живојин Станојчић, Морфологија и творба речи, у: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамаїника срїскої језика за їмназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике, 69–188.

Стевановић⁵ 1986: Михаило Стевановић, *Савремени срїскохрваїтски језик (Грамаїички системи и књижевнојезичка норма)*, књ. I, *Фонетїика. Морфологија*, Београд: Научна књига.

ИЗВОРИ

- Андр.: Ivo Andrić, *Travnička hronika*, Zagreb: Mladost, 1964, 1–256.
- Гриц.: Ирена Грицкат, *У лебгивом ходу*, Нови Сад: Матица српска, 1994.
- Рај.: Justejn Gorder, *Sofijin svet. Roman o istoriji filozofije*, preveo s norveškog Ljubiša Rajić, Beograd: Geopoetika, 2009, 1–200.
- РСЈ: Svenka Savić, Vesna Polovina, *Razgovorni srpskohrvatski jezik*, Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, 1989, 88–220.
- Кап.: Момо Капор, *Белешке јегне Ане*, Антологија српске књижевности, www.ask.rs, 1–102.
- Киш: Danilo Kiš, *Rani jadi*, Beograd: Bigz–Prosveta, 1987.
- Кор.: *Корјус савременој српској језика 2013 са изворима* с Математичког факултета Универзитета у Београду.
- НИН: *НИН*, бр. 3292, 30. 1. 2014.
- Пол.: *Полиџика*, бр. 35974, 31. 12. 2013.
- Сек.: Исидора Секулић, *Кроника љаланачкој іробља*, Београд: Југославија публик – „Вук Караџић“, 1985, 1–252.

КОРИШЋЕНИ РЕЧНИЦИ

- РМС: *Речник српскохрватској књижевној језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XIX, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српск(охрватск)и језик, 1959–.
- Шкаљић: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost, 1966.

Александра М. Маркович

ВОЗМОЖНОСТЬ ТРАНСФОРМАЦИИ СУБСТАНТИВНЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ С ГЕНИТИВОМ МАТЕРИАЛА В СЛОВСОЧЕТАНИЯ С АДЪЕКТИВНЫМ СОГЛАСОВАННЫМ ОПРЕДЕЛЕНИЕМ

Резюме

На основании анализа представленного материала автор делает вывод, что причины, влияющие на возможность взаимной замени-

мости субстантивных словосочетаний с несогласованным определением, в функции которого выступает генитив материала, согласованным определением, в функции которого выступает прилагательное, обозначающее материал, редко бывают словообразовательной природы, так как существует небольшое количество существительных в генитиве материала, от которых нельзя образовать прилагательные, обозначающие материал. В работе указывается на то, что на выбор одного или другого синтаксического решения влияют семантико-синтаксические факторы. Ограничение возможного употребления согласованного определения может быть присутствие определения при существительном в форме генитива, но только если в функции этого определения находится какое-то прилагательное оценки (типа *добар – хороший, фин – тонкий, мелкий, первокласный, племенит – благородный, родовитый*), прилагательное *лажан – ложный, фальшивый, поддельный* или какое-то относительное прилагательное (*босански – боснийский, енглески – английский* и пр.). Ограничение замены несогласованного определения согласованным находим и в случаях, когда два координированных существительных находятся в форме генитива, а также когда генитив существительного определяется большим количеством описательных прилагательных.

Ключевые слова: сербский язык, синтаксис, семантика, генитив материала, согласованное определение, несогласованное определение.